

Ryszard Łużny

Wiedza o Puszkynie dziś oraz jej polskie aspekty

Studia Rossica Posnaniensia 21, 169-174

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WIEDZA O PUSZKINIE DZIŚ ORAZ JEJ POLSKIE ASPEKTY
KNOWLEDGE OF PUSHKIN TODAY AND ITS POLISH ASPECTS

RYSZARD ŁUŻNY

ABSTRACT. In his extensive opinion in the discussion the author told about the state of contemporary Polish knowledge of the life and work of the great Russian poet and tries to explain the reasons for which the contributions in this field in the recent years cannot be compared to what had been done in Pushkin's studies in Poland in the previous periods.

Ryszard Łużny, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej, ul. Józefa Piłsudskiego 8, Cracow, Polska-Poland, and Katolicki Uniwersytet Lubelski, Międzywydziałowy Zakład Badań nad Kulturą Bizantyńsko-Słowiańską, ul. Chopina 29, Lublin, Polska-Poland.

Sesja zorganizowana wprawdzie w ośrodku krakowskim, ale obejmująca swoim zasięgiem całe środowisko slawistyczno-rusycystyczne naszego kraju (organizatorzy — Komisja Słowianoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie „Aleksander Puszkina a kultura duchowa Rosjan” jego czasów, w 150-lecie śmierci poety (1837 - 1987), Kraków 14 - 15 grudnia 1987 — zwrócili się z propozycją udziału w imprezie do wszystkich polskich ośrodków uczelnianych oraz akademickich, gdzie uprawiana jest problematyka rusycystyczna, niestety jedynie 15 specjalistów zgłosiło chęć udziału, a ostatecznie w sesji wzięło udział tylko 10 osób), w sposób przez organizatorów nie zamierzony, ale równocześnie chyba wymowny i pouczający zarazem ilustruje stan faktyczny, w jakim znajduje się obecnie polskie puszkinoznawstwo. Przy czym istotne są w tym wypadku nie tylko momenty ilościowe (okazuje się, że w kilkunastu krajowych placówkach naukowych jedynie nieliczni rusycyści zajmują się aktualnie Puszkinem i mają coś istotnego do powiedzenia z tak ważnej bądź co bądź okazji jak rocznica 150-lecia śmierci poety); zestaw nazwisk autorów oraz tematów ich wystąpień zdaje się równocześnie charakteryzować i krąg obecnych polskich zainteresowań poetą rosyjskim, i profil metodologiczno-warsztatowy orientacji naszych znawców przedmiotu, i po prostu możliwości na przyszłość, nie mówiąc już o dokonaniach lat ostatnich, polskiej rusycystyki literackiej w tym zakresie.

Mówiący te słowa, sam przecież organizator tej sesji zainspirowany w tym

zresztą przez osobę, która pierwotnie sama nosiła się z zamiarem urzeczywistnienia podobnej idei, ale z niej zrezygnowała, czyli przez profesora Bohdana Galstera, również nie wziął w niej udziału jako autor referatu, i to wcale nie tylko dlatego, że liczył się z możliwością dłuższego wyjazdu za granicę w tym właśnie akurat czasie. Po prostu obecnie nie ma on, niegdyś — przed 10 - 15 laty — autor rozdziału puszkiniowskiego w zbiorowej historii literatury rosyjskiej pod redakcją Mariana Jakóbca, kilku studiów szczegółowych Puszkiniowi poświęconych, wreszcie wydawca dwóch tomów w serii Biblioteka Narodowa (edycje *Eugeniusza Oniegina* i prozy artystycznej poety w tym właśnie autorskim opracowaniu), nie nowego na ten temat do powiedzenia, bo nie prowadził od tamtych lat i od czasu tamtych publikacji żadnych samodzielnych, oryginalnych w danym zakresie badań. Także więc jego obecna wypowiedź na temat zarówno aktualnego stanu wiedzy o Puszkiniu, jak i jej polskich aspektów nie będzie mogła mieć charakteru całkiem kompetentnego, a w każdym razie poczynione tu uwagi muszą mieć charakter cząstkowy i wyrzykowy, odznaczając się subiektywizmem oraz zawężeniem pola obserwacji. Zresztą siłą rzeczy — z racji owych ograniczeń — mowa tu będzie głównie o tych właśnie polskich horyzontach współczesnej wiedzy o Puszkiniu.

Bo jeśli się w Polsce w ogóle mówi czy pisze o twórcy *Eugeniusza Oniegina*, to z zasady, siłą rzeczy koncentrujemy się bądź to na sferze związków poety z kulturą polską, z całością stosunków polsko-rosyjskich (choćby zagadnienie Puszkini-Mickiewicz), bądź też myślimy i mówimy o naszych własnych w tym względzie dokonaniach, doświadczeniach, zamierzeniach i możliwościach, a przynajmniej ujmujemy problematykę puszkinoznawczą przez pryzmat tych naszych polskich czy choćby tylko sławistyczno-polonistycznych zainteresowań. Stanowisko takie i podobną optykę wyznacza nam po prostu długa już i bogata tradycja polskiej puszkiniistyki, a zwłaszcza w sposób szczególny ten nurt owej tradycji, który określić by można jako stanowiący część owej całości wątek puszkinoznawczy krakowski.

Mówiąc o współczesności polskiego puszkinoznawstwa mamy oczywiście na uwadze jego okres powojenny, ponad już czterdziestoletni. Nie jest to oczywiście jeszcze czas zamknięty, poddający się więc łatwo zabiegom porządkująco-oceniającym, chociaż pierwsze ujęcia tego typu miały już miejsce i ułatwiają nam dziś wszelkie tego rodzaju próby; wymienić tu wystarczy dwa przedsięwzięcia podobnego typu: podstawową bibliografię monograficzną Mariana Toporowskiego, doprowadzoną jednak tylko do roku 1949, i jej znacznie skromniejszą objętościowo, ale stanowiącą już równocześnie całościowe ujęcie krytycznoliterackie, nie tylko bibliograficzne, pracę Hanny Kowalskiej ogłoszoną na łamach serii UJ „Prace Historycznoliterackie”. Nie czekając więc na jakieś przyszłe całościowe i sumująco-syntetyczne opracowanie zagadnienia, poczynimy kilka spostrzeżeń fragmentarycznych, które mogą jednak stanowić przesłanki dla przyszłego całościowego ujęcia i ewentualnie je ułatwić, zwłaszcza

że obecna na naszych obradach autorka wymienionego opracowania ma zamiar chyba w dyskusji z jakimś obszernym na dany temat wystąpieniem głos zabrać.

Rzecz pierwsza, jaka w takim przeglądzie stanu, potrzeb, perspektyw i dokonń będzie musiała być uwzględniona, to miejsce i znaczenie wydań tekstów puszkiniowskich, poziom i upowszechnienie tłumaczeń utworów poety na język polski.

Ważna również — i organizacyjno-naukowa, i stymulująca w sensie inspirowania poczynañ badawczych oraz upowszechnieniowych — była rola ilościowych bądź roboczych sesji naukowych o tematyce puszkiniowskiej. Autor piszący o tych kwestiach pamiętać będzie musiał i uwzględnić w swojej pracy zorganizowaną przez krakowską Komisję Słowianoznawstwa i Komitet Słowianoznawstwa PAN konferencję poświęconą Wacławowi Lednickiemu jako badaczowi Puszkina w roku 1968 (część materiałów zamieszczono potem w tej samej serii „Prace Historycznoliterackie UJ”), ważną rocznicową — w 175-lecie urodzin poety — sesję naukową w Uniwersytecie Poznańskim w roku 1974 (jej pokłosie zamieszczono w imponującej publikacji książkowej pt. *Poetyka Puszkina*), wreszcie sesję znowu krakowską, z roku 1979, w 180-lecie urodzin Puszkina, urządzoną staraniem Komisji Słowianoznawstwa Oddziału PAN, której dorobek referatowy znalazł się z czasem, bo dopiero w roku 1984, w jednym z tomów serii „Zeszyty Naukowe UJ”. Ciekawe, że również młody jeszcze, o niedługim stażu ośrodek rusycystyczny w Białymstoku, zdobył się także na urządzenie w tych latach konferencji puszkinioznawczej.

Na dorobek ogólnopolski w danym zakresie złożyły się wyniki badań, a także aktywności naukowo-organizacyjnej trzech głównie ośrodków akademickich: warszawskiego (prace Samuela Fiszmana, Bohdana Galstera, zainteresowania Tadeusza Kołakowskiego*), wrocławskiego (Marian Jakóbiec i jego uczniowie-współpracownicy, najpierw Andrzej Dworski, potem Łucja Kusiak i Krystyna Galon-Kurkowa) i krakowskiego (zainteresowania oraz inspiracje Wiktora Jakubowskiego, studia R. Łuźnego, puszkiniowskie epizody w badaniach nad epoką romantyzmu Bogusława Muchy i Lucjana Suchanka, twórczość powiązanego z Krakowem bydgoszczanina Adama Bezwińskiego, ostatnio prace Barbary Stawarz). Sporadycznie i okazjonalnie ku tematyce tej powracano także w Łodzi (Zygmunt Grosbart), od lat zaś siedemdziesiątych ważnym centrum puszkinioznawstwa polskiego stał się ośrodek poznański (Bohdan Galster, Agnieszka Kaczkowska, Justyna Karaś). Poza ośrodkami uniwersyteckimi czy strukturami naukowo-organizacyjnymi powstała jedyna w okresie powojennym obszerna monografia życia i twórczości Puszkina, odkrywcza badawczo a przystępna równocześnie czytelnczo książka Wiktora Woroszyńskiego. Szkoda natomiast, że nic nie wyszło z dwóch innych zamierzeń

* Po śmierci tego badacza w marcu 1990 ukazała się jego kontynuacja monografii bibliograficznej Toporowskiego — bibliografia polskich puszkiniów do połowy lat osiemdziesiątych.

podobnego typu; nie udało się dwu autorom, Bohdanowi Galsterowi oraz mówiącemu te słowa, zainteresować kierownictwa krakowskiego Wydawnictwa Literackiego pomysłem wydania wspólnego opracowania drogi twórczej poety, nie została też zrealizowana wydawniczo praca jednego z naszych historyków literatury z Krakowa pomyślana jako zarys życia i twórczości twórcy *Borysa Godunowa*.

Osobne miejsce, a równocześnie odrębne znaczenie posiadają w interesującej nas tu dziedzinie poczyznań rusycystycznych tomy serii ossolińskiej Biblioteka Narodowa. Wśród tak znacznej liczby tytułów rosyjskich okresu powojennego, które łączą w sobie — zgodnie z klasycznym modelem serii — edycję krytyczną tekstu, jego filologiczne edytorskie wyposażenie, wyniki trudu translatorskiego, oryginalnego ujęcia danego dzieła czy pisarza w postaci zarysu monograficznego, wreszcie funkcje popularyzatorskie, znalazło się na szczęście miejsce, dzięki kompetencjom i życzliwości równocześnie wieloletniego redaktora serii, Jana Hulewicza, aż dla czterech kolejno tomów puszkinowskich: dla *Jeźdźca miedzianego*, *Eugeniusza Oniegina*, jednotomowego wyboru nowel wraz z *Córką kapitana*, wreszcie dla obszernego wyboru poezji lirycznej (autorzy opracowań: Samuel Fiszman, Ryszard Łużny dwukrotnie, Bohdan Galster). Żałować należy, że nie udało się przekonać wydawnictwa do idei uzupełnienia tego imponującego cyklu ossolińskich puszkinianów o tom dramatów, formułowanej przez twórcę wyboru liryki — B. Galstera.

W naszej próbie bilansu powojennego puszkinoznawstwa polskiego musi się też znaleźć miejsce dla jakiegoś choćby wstępnego zaszeregowania obecnej imprezy naukowej, i to wraz z jej zarówno cieniami (już wyżej próbowano je bilansować: mała liczba uczestników, przypadkowość tematów), jak i blaskami. Do tych drugich zaliczyć wypadnie, a uczyni to pewno z czasem kronikarzo-oceniacz naszej dyscypliny, tę choćby okoliczność, że dobór autorów i tematów dobrze oddaje zarówno stan polskich zainteresowań i możliwości w danej dziedzinie, jak i kierunki dalszych w tym względzie poczyznań. Obok stanowiącego niewątpliwie pozycję samą dla siebie, niezwykle zresztą oryginalną, wystąpienia japońskiego rusycysty z Poznania, warto tu zwrócić zwłaszcza uwagę na charakterystyczną dla naszych prac w ogóle skłonność do widzenia faktów literackich w ich szerszym kontekście kulturowym (Adam Bezwiński, Jan Orłowski, Wasyli Szczukin); ciekawe, że w tak nielicznej stosunkowo grupie referatów znalazły się prace tak metodycznie i warsztatowo odmienne, jak zorientowane wyraźnie na teoretyczne ujęcia w zakresie genologii i poetyki prace Barbary Stawarz i Justyny Karaś, a z drugiej strony komparatystyczne — nie tylko w sensie metodologicznym, literaturoznawczym, ale i kulturowym — przedsięwzięcie Włodzimierza Mokrego („Postać Iwana Mazepy w dziele Aleksandra Puszkina”).

Jakie z naszego przeglądu nasuwają się wnioski, jakie też zarysowują się na przyszłość perspektywy rozwoju dyscypliny w dziedzinie puszkinoznawstwa?

Wydaje się, że w naszych zainteresowaniach punkt ciężkości wyraźnie przesuwa się od tak charakterystycznej dla prac dawniejszych komparatystyki (zarówno traktowanej jako badanie związków międzyliterackich, por. choćby znakomitą, już jednak po śmierci autora ogłoszoną książkę A. Dworskiego o Puszkinie w kręgu kultury polskiej, jak i ujęcia recepcyjne; na sesji mieliśmy tylko jedną pracę „kontaktologiczną”) ku pracom bądź to literaturoznawczo „czystym” (poetyka, genologia), bądź zorientowanym na widzenie faktów literackich w szerszych kontekstach kulturowych, zwłaszcza w powiązaniach i wzajemnych zależnościach ze sferą myśli społeczno-filozoficznej i religijnej.

Nie zdobyli się nasi literaturoznawcy, poza książką pisarza-poety i tłumacza, na solidną „klasyczną” monografię Puszkina, na gruntowny i pogłębiony zarys jego drogi twórczej na tle prądów epoki — jest to wciąż jeszcze dla nas zadanie i wyzwanie równocześnie. Może przynajmniej warto na razie wznowić choćby dwa tomy Biblioteki Narodowej, ten z *Onieginem* i ten z liryką; gruntowne monograficzne wstępy do nich, podobnie jak opracowanie wcześniejsze *Jeźdźca miedzianego* na tle całego kompleksu kwestii Puszkina-Mickiewicza, w jakiejś mierze taką nie istniejącą monografię, zwłaszcza dla potrzeb dydaktyki uniwersyteckiej, mogłyby zastąpić.

Sesja nasza jest chyba jedynym w skali kraju uczczeniem 150-rocznicy śmierci poety. Szczególnie trzeba wyrazić żal i pretensję pod adresem specjalnie do tego celu powołanej placówki sławistycznej, Komitetu Słowianoznawstwa PAN w Warszawie, że nie tylko nie zdobyto się na urządzenie stosownego sympozjum, ale nawet nie potrafiono wydać na czas od kilku lat gotową, zakwalifikowaną do druku, zredagowaną i z myślą o tej rocznicy właśnie wydawcy oddaną — jedyną zresztą powstałą w ciągu ostatniego dziesięciolecia u nas książkę — monografię puszkinoznawczą, opracowanie pióra badaczki krakowskiej, Barbary Stawarżówny, na temat systemu genologicznego liryki poety.

РЫШАРД ЛУЖНЫ

СОВРЕМЕННОЕ ПУШКИНОВЕДЕНИЕ И ЕГО ПОЛЬСКИЕ АСПЕКТЫ

Резюме

В статье *Современное пушкиноведение и его польские аспекты* автор характеризует на фоне достижений науки в данной области в послевоенный период то, что было достигнуто в этой сфере польскими исследователями и популяризаторами. В частности он сосредоточивает свое внимание на результатах издательской и переводческой деятельности поляков, а также на тех немногочисленных, к сожалению, исследовательских предприятиях, которые имели место в сфере разработки некоторых, инспируемых современным польским литературоведением, проблем изучения творческого наследия Пушкина как поэта и прозаика.

KNOWLEDGE OF PUSHKIN TODAY AND ITS POLISH ASPECTS

by

RYSZARD ŁUŻNY

Summary

In his extensive statement on the subject of *Knowledge of Pushkin today and its Polish aspects* the author gives characterization against the background of scientific achievements in the given field during the recent years of what has been done by Polish research workers and popularizers. Among other things the author concentrates his attention on the results of editorial and translation activities of Poles as well as on some, unfortunately, very few research activities which found their expression in the solution of scientific problems concerning Pushkin's output as a poet and prose writer which were inspired by contemporary Polish theory of literature.